

Sosyal Bilgiler Dersinde, 5. Sınıf Öğrencilerinin Zihin Haritalarında Sorumluluk Kavramının İncelenmesi

Examination of Responsibility Concept in Mind Maps of 5th Grade Students in Social Studies Lesson

Dr. Ali YALÇIN

ORCID: 0000-0001-8421-3924 ◆ aliylcnn77@gmail.com

Doç. Dr. Selma GÜLEÇ

ORCID: 0000-0002-8961-3975 ◆ Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, Öğretim Üyesi ◆ sgulec@uludag.edu.tr

Özet

Sorumluluk, günümüz dünyasında popüler bir kavramdır. Bu kavramı, hem bilişsel hem de duyuşsal ve psikomotor özellikleriyle öğrenmek sorunlara karşı etkili çözümler üretilmesini destekleyebilir. Bu çalışma, nitel araştırma desenine göre gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubu, 9 kız, 6 erkek olmak üzere 15 kişilik 5. sınıf öğrencileridir. Araştırmaya katılım, gönüllülük ilkesine göre gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın veri toplama aracı, öğrenciler tarafından çizilen ve öğrencilerin sorumluluk kavramı ile ilgili düşüncelerinin yer aldığı zihin haritalarından oluşmaktadır. Ayrıca yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi de kullanılmıştır. Verilerin analizinde hem içerik hem de betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğini arttırmak için kodlar arası uyuma yüzdeleri ve benzerlikleri ile ilgili alan uzmanlarına danışılarak analiz süreci tamamlanmıştır. Bu araştırmanın sonuçlarına göre etkinlik temelli öğretim sürecinin öğrencilerin sorumluluk kavramını öğrenmelerini desteklediği söylenebilir. Özellikle öğrenciler, zihin haritalarında daha çok bireysel sorumlulukları ile ilgili açıklamalara yer verdikleri görülmektedir. Öğrenciler, sorumluluk kavramının öğrenme sürecinden hoşlandıklarını, ilgilerinin arttığını ve eğlendiklerini ifade etmişler ayrıca zihin haritaları ile ilgili görseller çizerek daha iyi öğrendiklerini açıklamışlardır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Sorumluluk, Kavram, Zihin haritası

Abstract

Responsibility is a popular concept in the modern world. Learning this concept with its cognitive, affective and psychomotor features can support us to produce effective solutions to problems. This study was carried out according to the qualitative research design. The study group of the research consists of a total of 15 students, 9 girls and 6 boys, among the 5th grade students. Participation in the research was done on a voluntary basis. The data collection tool of the research consists of mind maps drawn by the students and their thoughts on the concept of responsibility. In addition, semi-structured interview method was also used. Both content and descriptive analysis methods were used in the analysis of the data. The analysis process was completed by consulting the field experts regarding the agreement percentages and similarities between the codes. According to the results of this research, it has been determined that activity-based teaching has positive reflections of the concept of responsibility on the learning process. In particular, it is seen that students mostly include explanations about their individual responsibilities in their mind maps. The students explained that they enjoyed the learning process of the concept of responsibility, their interest increased, they had fun, and they learned better by drawing images on mind maps.

Keywords: Social Studies, Responsibility, Concept, Mind map

Giriş

Son dönemlerde dünyada, toplumsal, çevresel ve bireysel sorunların arttığı görülmektedir. Bu nedenle sorumluluklarını yerine getiren bireylere yönelik ihtiyaç, gün geçtikçe artmaktadır. İnsanın

gelişim süreci göz önünde bulundurulduğunda, her yaş grubunun yerine getirmesi gereken görev ve sorumlulukları bulunmaktadır.

Bilgi üretmek, olay ve olguların içinde yer alan kavramların doğru tanımlanması ve sınıflandırılmasıyla mümkün olmaktadır (Sabancı, 2015). Çünkü kavram, bir nesnenin veya düşüncenin zihindeki soyut ve genel tasarımı, mefhum, fehva, konsept veya nesnelerin, olayların ortak özelliklerini kapsayan ve bir ortak isim altında toplayan genel tasarımdır (Türk Dil Kurumu[TDK], 2022). Günümüzde artan problemlere çözüm bulmak için okullarda öğretilen bilgi, beceri değer, tutum ve kavramların önemi her geçen gün artmaktadır. Sosyal bilgiler dersinde çok zengin bir kavram bilgisi mevcuttur. Sorumluluk kavramı da yararlı, faydalı, olumlu tutum ve davranışlar sergileyen bireyler yetiştirmek için öğretilmesi hedeflenen kavramlar arasındadır. Bu bağlamda sosyal bilgiler dersi, sorunlara çözüm bulmak için sorumluluk değerinin öğretilmesinin hedeflendiği bir ders olarak karşımıza çıkmaktadır. Son dönemlerde değer eğitimi sayesinde: Toplumsal problemlerde azalmaların sağlanacağı, sağlıklı, huzurlu, girişimci, nitelikli, güvenli bireylerin yetişmelerine önemli katkılar sağlayacağı beklenilmektedir. Bu açıklamalar doğrultusunda, öğrencilerin sorumluluklarına uygun davranışlarda bulunabilmesi için öncelikli olarak bu kavramı öğrenmeleri gerekir. Çünkü çocukların sorumluluklarının gelişiminde, bireysel, toplumsal, çevresel kaynaklı faktörler etkili olmaktadır. Bu sebeple çocuklara verilecek bazı görevler sayesinde, çocukların bireysel ve toplumsal sorumlulukları geliştirilebilir. (Ünlü, 2019).

Yapılan bazı araştırmalarda (Tepecik, 2008; Aktepe, 2010; Karakuş, Kartal ve Çağlayan, 2016) çocukların sorumluluklarını geliştirmek için bazı çalışmaların yapıldığı ve sonuçlarının olumlu olduğu görülmektedir. Nitekim çocukların, sorumluluk kavramını öğrenmelerine destek olmak için çeşitli etkinliklerle öğrenme ortamı zenginleştirilebildiği gibi zihin ve kavram haritası, gibi tekniklerle de etkili bir şekilde öğretilir veya geliştirilebilir. Nitekim “zihin haritasının daha çok bilişsel alana yönelik katkıları olduğu yönünde araştırmalar bulunmakla birlikte zihin haritalarını duyuşsal alana yönelik önemli katkıları olduğu gerçeği de göz önünde bulundurulmalıdır. Özellikle değer eğitiminin öğrencilere daha etkili ve sağlıklı verilebilmesi konusunda zihin haritalarından yararlanılabilir” (Gündüz ve Aktepe, 2017, s. 429). Hatta değerler sayesinde, çocuklarda ahlaki ve erdemli davranışlar gelişir (Cemiloğlu, 2020).

Sorumluluk kavramını bilen ve buna uygun davranışlar sergileyen bireyler, başka insanların haklarına saygı göstermektedir. Bunları zamanında yerine getirmek için de küçük yaştan itibaren çocuklara sorumluluk verilmelidir. Çünkü sorumluluk, çocukların yaşına ve becerisine uygun küçük yaştan itibaren verildiğinde, anlam kazanır (Ekinci, 2018). Söz konusu sorumluluk kavramını bilişsel olarak öğrenmenin faydası olabileceği gibi bu kavramın davranış ve tutum ile ilgili de olması (Wright, 1973) avantajları arasında sayılabilir. Çocukların sorumluluklarını geliştirmek ve güçlendirmek için (Francis, 1980) etkinliklerle ders süreci tasarlanabilir ve etkililiği test edilebilir.

Sorumluluk kavramının eğitim ve öğretim çalışmalarında daha çok değer, karakter ve ahlak gelişimine (Lickona, 1991) bağlı olarak öğretildiği görülmektedir. Ayrıca sorumluluk kavramı, birleştirici ve bütünleştirici bir yapıya sahip olmakla birlikte bilişsel olarak öğretiminin belli aşamalarda gerçekleştiği belirtilmektedir (Vincent, 2011). Böylelikle sorumluluk kavramı hakkında, öğrencilerin görüşlerine ve düşüncelerine göre zihin yapılarında ne olduğunu belirlemek ve zihin haritaları aracılığıyla bu kavramı geliştirmek için etkinliklerin destekleyici ve faydalı olduğu düşünülmektedir. Nitekim bu alanda sosyal bilgiler öğretimine yönelik geliştirilen yöntem ve tekniklerle bilgi, beceri ve değerler daha etkili öğretilmiş (Doğanay, 2015) gibi sorumluluk kavramı da öğretilir.

Çocukların sorumluluk bilincinin gelişiminde görsel öğeler, panolar, kavram haritaları, zihin haritaları, animasyonlar, sivil toplum kuruluşu etkinlikleri, sınıf dışı öğrenme ortamları, sanal ortamlara

yönelik teknolojiler, hikâyeler, tarihi kişilikler gibi birçok ögenin, bireylerin sorumlulukları geliştirdiği söylenebilir (Güleç ve Yalçın, 2020). Bu bağlamda sosyal bilgiler dersinde, etkili bir öğretim için soyut olan kavramların somutlaştırılması için buna yönelik tasarlanan etkinliklerle öğrencinin sürece dahil edilmesi ve katılımının desteklenmesiyle (Barth ve Demirtaş, 1997) sorumluluk kavramı da geliştirilebilir. Özellikle son dönemlerde kavram öğretiminde etkili olan kavram haritası, zihin haritası, anlam çözümlene tabloları, kavram ağları, grafik materyalleri, kavram bulmacaları, çalışma yaprakları, kavram kartları, analogiler, kavram değişim metinleri söylenebilir (Alkış, 2012, s. 80). Bunlar, sosyal bilgiler dersinin öğretim sürecinde, etkinliklerde sıklıkla kullanılmaktadır. Bu da sorumluluk kavramının daha iyi öğrenilmesini destekleyebilir.

Eğitimciler çocuğun, iyi bir insan ve iyi bir vatandaş olması için sorumluluk eğitimi alması gerektiğini ve sorumluluğun bir değer olarak eğitim programlarında da yer alması ve öğretilmesinin önemi üzerinde durmaktadırlar (Topaloğlu, 2016). Çünkü sorumluluk, eğitim ve öğretim programlarında sıklıkla vurgulanan önemli bir kavram olmakla birlikte erken çocukluk döneminden itibaren sorumluluk duygusunun ve sorumlu davranışın kazandırılmasının önemli olduğu belirtilmektedir (Özen, 2016). Hatta birçok ebeveyn, çocuklarının sorumluluğunu daha fazla hissetmeleri için okul dönemlerinde kendilerine yardımcı olduklarını belirtmektedir (National Council Social Studies [NCSS], 1994).

Sorumluluk kavramının öğretimi ile ilgili çalışmalarda, ağırlıklı olarak öğrencilerin sorumluluk düzeyleri, sorumluluk kavramına yönelik görüşler, değer eğitimi, etkinlik temelli ve aktif temelli öğretim stratejileri, sorumluluk algıları, sorumlulukları geliştirmek (Golzar, 2006; Tepecik, 2008; Aladağ, 2009; Yontar, 2013; Yeşil, 2014; Sezer ve Çoban, 2016; Aydın, 2019; Wright, 1973; Harris, 1991; Hoge, 2002; Jung, 2004; Sihem, 2013; Cappelán, Sorensen ve Tungodden, 2013) ve benzeri çalışma konularına rastlanmaktadır. Öğrencilerin sorumluluklarını geliştirmek ve desteklemek için ders içi etkinliklerin faydalı olacağı beklenilmektedir. Bu nedenle bu çalışmada öğrencilerin sorumluluk kavramıyla ilgili zihin haritaları araştırılmıştır. Bunun için çalışmada uygulama safhasında daha çok buluş yoluyla kavram öğretim stratejisi uygulanmıştır. Bu süreçte öğrenciler, sorumluluk kavramının ortak ve kritik yönlerini ve özelliklerini belirlemeye çalışmıştır. Daha sonra kendi zihin yapılarını kullanarak açıklamalar yapmışlardır. Bunun sonucunda öğrencilerin öğrenme ortamı zenginleştirilerek sorumluluk kavramına yönelik zihin haritaları incelenmeye çalışılmıştır.

Yöntem

2.1 Araştırmanın modeli

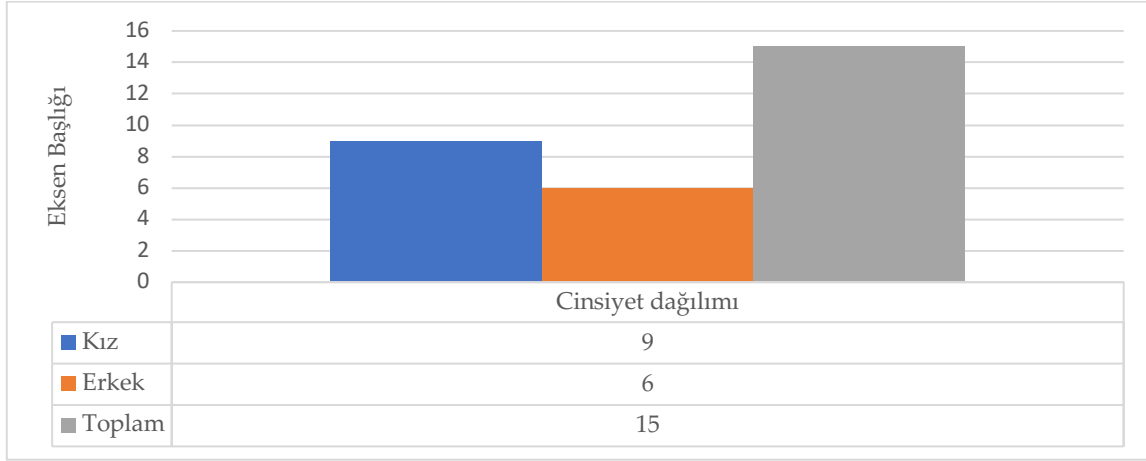
Bu çalışma, nitel araştırma desenlerine göre tasarlanmıştır. Nitel araştırma, görüşme, gözlem ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı (Yıldırım ve Şimşek, 2016), katılımcılara soruların sorulduğu ve bu sorular ışığında verilerin elde edildiği, katılımcıların görüş ve düşünceleri, fikirleri ve bakış açılarının bu süreçte etkin olduğu bir yöntemdir (Creswell, 2017). Bu açıklamalar ışığında, öğrencilerin sorumluluk değerine yönelik görüşlerini ve zihin haritalarını ortaya çıkartmak amacıyla nitel araştırma desenlerinden fenomenolojik yöntem kullanılmıştır (Creswell, 2017).

2.2 Araştırmanın Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubu, Türkiye'nin Marmara Bölgesinde Yalova il merkezinde, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı bir ortaokulda yer alan 5. Sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Araştırmanın cinsiyete göre dağılımları ise 9 kız, 6 erkek olmak üzere toplam 15 kişiden oluşmaktadır. Daha net bir

görünüm sağlanması adına cinsiyet dağılım oranları, grafik 1’de belirtilmiştir. Araştırmaya katılım, gönüllülük ilkesine göre gerçekleştirilmiştir.

1. Grafik cinsiyet dağılımı

2.3 Veri Toplama Araçları

Araştırmanın temel veri toplama aracı, öğrenciler tarafından çizilen ve öğrencilerin düşüncelerinin de yer aldığı, zihin kavram haritalarından oluşmaktadır. Görüşme yöntemi içerisinde yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. 5. Sınıf sosyal bilgiler dersinde sorumluluk kavramı ve bununla ilgili konuların yer aldığı etkinlik temelli öğretime yönelik uygulama süreci, 2 hafta sürmüştür. Bu süreçte sosyal bilgiler dersinde sorumluluk kavramını daha iyi öğrenmelerine destek olmak için konulara yönelik öğrenme süreci tamamlanmaya çalışılmıştır.

2.4 Verilerin Analizi ve Çözümlemesi

Bu araştırmanın veri analiz sürecinde, ilgili alan uzmanı ile ölçme ve değerlendirme uzmanından destek alınmış ve onların geri dönütleri sonucunda, çalışmada hem içerik hem de betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Öğrenciler, sorumluluk kavramına yönelik zihin haritaları oluştururken bazı yorumlar yapmışlardır. Bunlar daha sonra bir araya getirilmiş ve içerik analizine uygun bir şekilde kodlanmıştır. Özellikle nitel metin verilerini, anlamlı bir şekilde bir araya getirmeden önce ne anlama geldiklerini görmek için ayırarak analiz etmek önemlidir (Creswell, 2017). Zihin kavram haritasına yönelik çizimlerde ise betimsel analiz gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda tablolarda sunulan veriler, doğrudan alıntılarla desteklenmiş ve yorumlanmıştır. Kodlar arasında uyumsuzluğu ve dağınıklığı önlemek için başka araştırmacılardan da destek alınmıştır. Bu süreçte uzlaşmanın olup olmadığını belirlemek için sistematik olmayan bir işlem kullanılabilir (Creswell, 2017). Araştırmanın nitel güvenilirlik sonucu, Miles & Huberman (1994) güvenilirlik formülüne göre gerçekleştirilmiştir. Bunun sonucunda kodlar arasında uyuşma yüzdesi %97 çıkmıştır.

Tablo 1. Araştırmanın güvenilirlik sonucu

Nitел araştırma sorusu	Kodlar		
	1. Araştırmacı	Diğer araştırmacı	Uyuşma yüzdesi
1. Sorumluluk kavramına yönelik zihin haritaları	93	91	97%

Bulgular

Bu bölümde, verilerin analizleri sonucunda bulgulara yer verilmiştir.

Öğrenciler, öğrenme ortamının etkinliklerle zenginleştirilmesiyle sorumluluk kavramının farklı yönlerini de keşfetmeye çalışmışlardır. Örneğin sorumluluğun sadece bireysel ve toplum ile ilgili olmadığını başka alanlarda da (çevre, okul vb.) sorumlulukları olduğunu anlamaya çalışmışlardır. Bunun için bu süreçte uygulanabilecek etkinliklerden birinin de zihin haritaları olduğu düşünülmüştür. Öncelikle öğrencilerin, zihin kavram haritalarına yönelik açıklamalarına göre kodlamalar yapılmış ve tabloda frekans (f) ve yüzdelik (%) veriler olarak sunulmuştur.

Tablo 2. Öğrencilerin zihin haritalarında sorumluluk kavramına yönelik düşünceleri

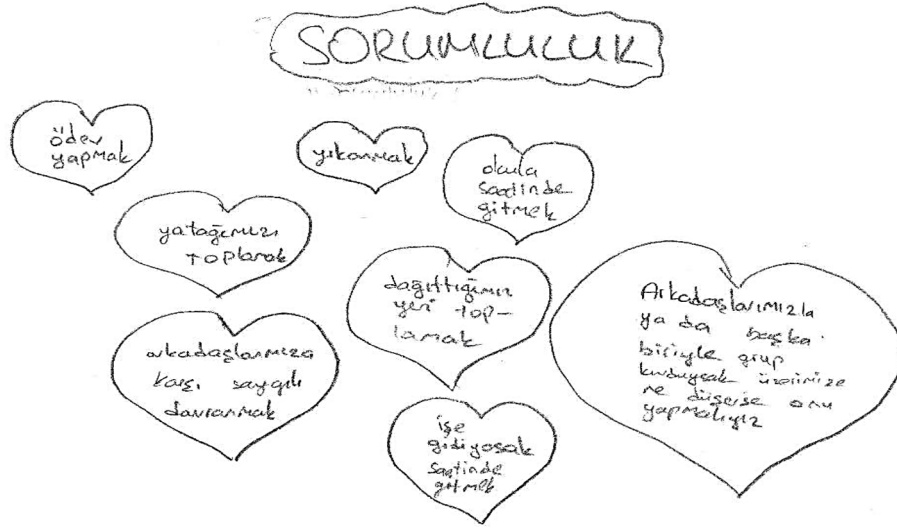
Kavramlar	frekans (f)	yüzde (%)
Ödev yapmak	10	10,75
İş yapmak	10	10,75
Dersi dinlemek	8	8,60
Okula gitmek	7	7,53
Yardım etmek	5	5,38
Söz dinlemek	5	5,38
Kitap okumak	5	5,38
Saygılı olmak	5	5,38
İşi zamanında yapmak	5	5,38
Derse hazırlık yapmak	5	5,38
Temizlik yapmak	4	4,30
Odamızı toplamak	4	4,30
Görevlerini yerine getirmek	4	4,30
Bilinçli tüketim	2	2,15
Dürüst olmak	2	2,15
Okul kuralına uymak	2	2,15
Kaba davranmamak	2	2,15
Sosyal ilişkiye önem vermek	2	2,15
Çöp atmamak	2	2,15
Çevreyi korumak	2	2,15
Tasarruflu olmak	1	1,08
İyi insan olmak	1	1,08
Toplam	93	100%

Tablo 2’de yer alan veriler değerlendirildiğinde, öğrencilerin sosyal bilgiler dersinde sorumluluk kavramı ile ilgili oluşturdukları zihin haritalarında geçen kavramların sıklıkları ve dağılım oranları verilmiştir. Bu analizler sonucunda toplam 22 kavram tespit edilmiştir. Ayrıca toplam frekans sayısı 93’tür. Öğrencilerin zihin haritalarında en fazla vurgulanan kavramlar, ödev yapmak (% 10,75) ve iş yapmaktır (% 10,75). Daha sonra dersi dinlemek (% 8,60), okula gitmek (% 7,53) olarak belirtilmiştir. Öte yandan söz dinlemek (% 5,38), yardım etmek (% 5,38), kitap okumak (% 5,38), saygılı olmak (% 5,38), işi zamanında yapmak (% 5,38), derse hazırlık yapmak (% 5,38), odamızı toplamak (% 4,30), ev işi yapmak (% 4,30), görevlerini yerine getirmek (% 4,30), temizlik yapmak (% 4,30) olduğu görülmektedir. Zihin haritalarında en az geçen kavramların tasarruflu olmak (% 1,08) ve iyi insan olmak (% 1,08) olduğu saptanmıştır.

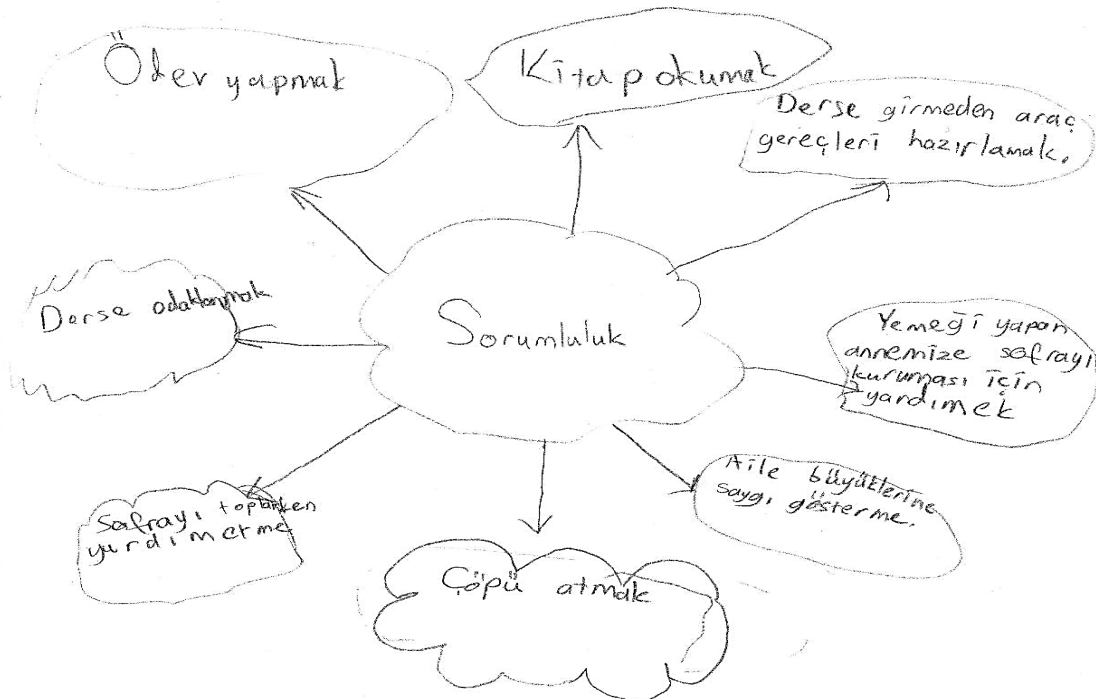
Bu bulgulardan da anlaşıldığı gibi öğrencilerin sorumluluk değerine yönelik geliştirdikleri bu kavramların, daha çok bireysel, okul ve toplumsal sorumluluklarla ilişkili olduğu görülmektedir. Bu

Zihin haritası 1’de K1 adlı öğrenci, sorumluluk kavramına yönelik zihin haritası çizmiş. Ve her bir bölümüne, sorumluluk kavramına ilişkin düşüncelerini belirtmiştir. Zihin haritası 2’de K2 adlı öğrencinin çizmiş olduğu zihin haritasına göre sorumluluğu, okula gitmek, ödev yapmak, temizlik yapmak, odamızı toplamak şeklinde ifade etmiştir.

Zihin haritası 3

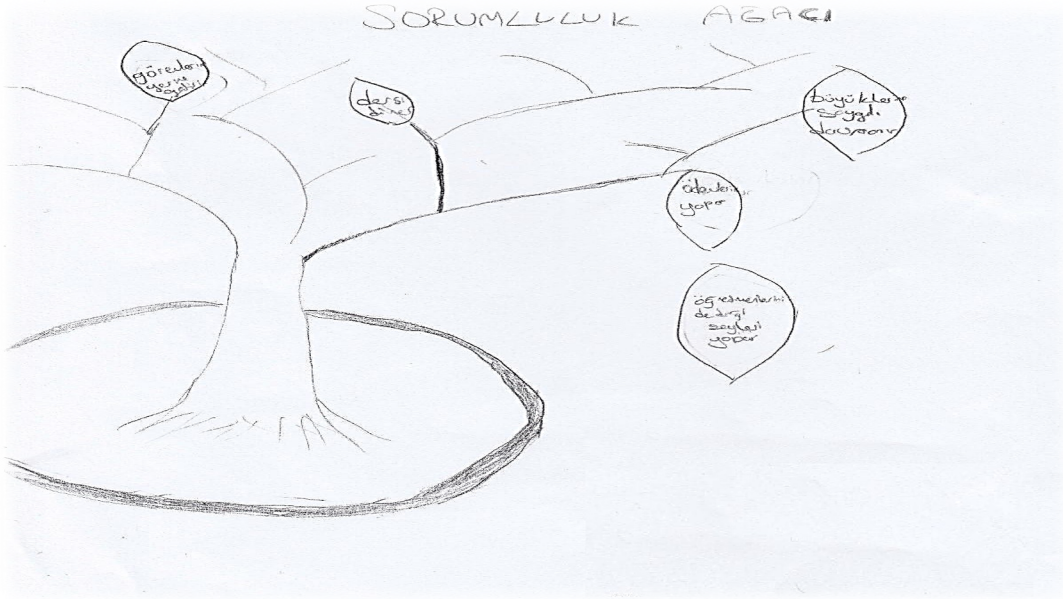

Zihin haritası 4

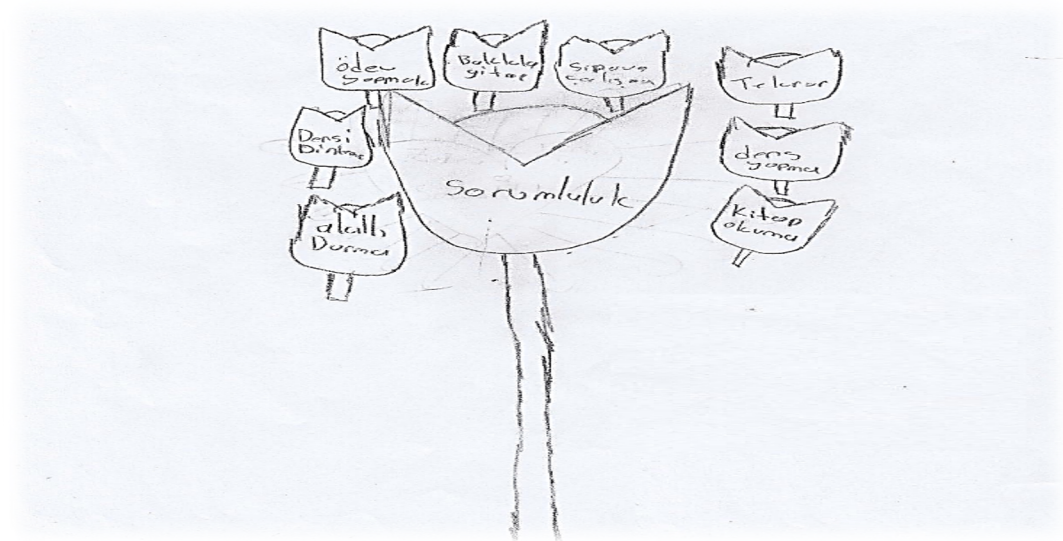
Zihin haritası 3'te K3 adlı öğrenci, sorumluluk kavramı ile ilgili kalp şeklinde çizimler yapmıştır. Öğrencinin düşüncelerine göre sorumluluk, "İşi zamanında yapmak, dağıttığımız yeri toplamak, ödev yapmak, saygılı olmak, üzerine düşenleri yapmak" şeklinde açıklamalar yapmışlardır. Zihin haritası 4'te K5 adlı öğrenci, sorumluluk ile ilgili zihin haritasında, "Derse odaklanmak, çöpü çöpe atmak, saygılı olmak, annemize yardım etmek, kitap okumak, ödev yapmak" gibi kavramlarla ilişkili olduğunu açıklamıştır.

Zihin haritası 5

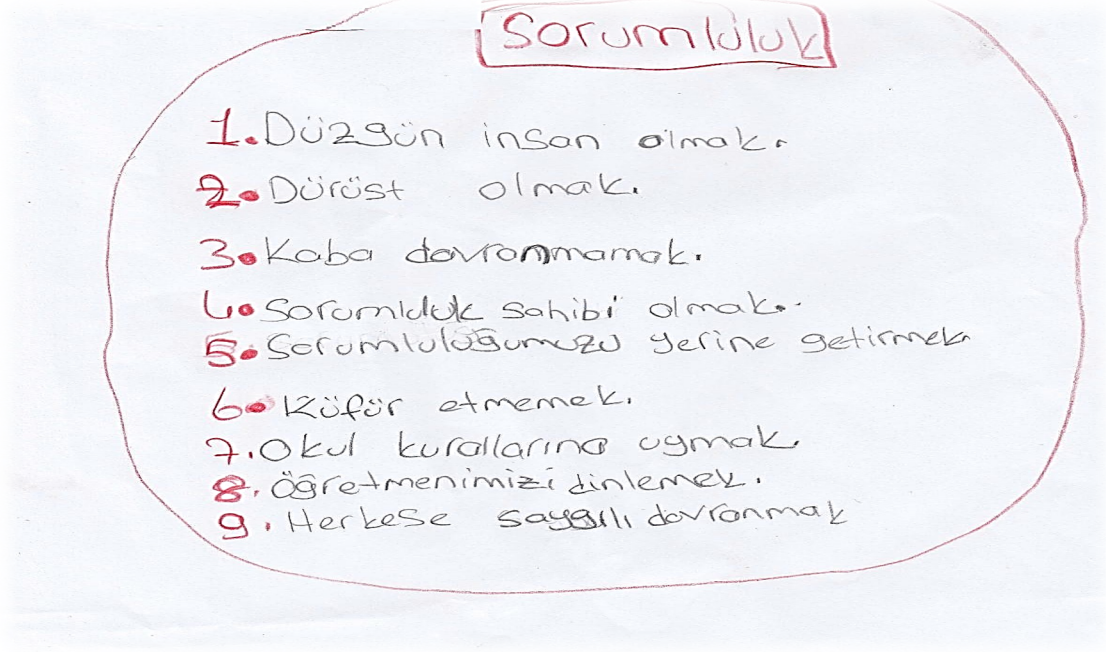
Zihin haritası 5'te K7 adlı öğrenci, sorumluluk ağacı ismiyle bir zihin haritası çizmiştir. Bu zihin haritasına göre sorumluluk: "Dersi dinlemek, ödev yapmak, saygılı davranmak" olarak görülmektedir.

Zihin haritası 6

Zihin haritası 6'da K12 isimli öğrenci, sorumluluk ile ilgili zihin haritasında önce bir gül çizmiş daha sonra sorumluluk kavramına yönelik özellikleri sıralamıştır.

Zihin haritası 7

Zihin haritası 7'de K13 adlı öğrenci "düzgün insan olmak, dürüstlük, saygılı olmak, kötü söz söylememek, sorumluluk sahibi olmak" şeklinde cevaplar vermiştir.

Şekil 1. Sorumluluklar ile ilgili kavram haritası

Sonuç ve Tartışma

Bu araştırmanın bulguları doğrultusunda bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Kavram öğretimi, sosyal bilgiler dersinin önemli bir bileşenidir. Nitekim konuların etkili öğretilmesi ve anlaşılması için soyut olan kavramların somutlaşması gerekir. Bunu gerçekleştirmek için de etkili kavram öğretim yöntemlerinin uygulanması önemlidir. Bu bağlamda araştırmanın odak noktası da öğrencilere, sorumluluk kavramının hem öğretimini yapmak hem de sorumluluk davranışlarının gelişimine destek olmaktır. Bunun sonucunda etkinlik temelli öğretim sürecinde, sorumluluk kavramı ile ilgili etkinlikler yapılmış ve 5. Sınıf sosyal bilgiler dersinde, sorumluluk değerinin etkinlik temelli öğretim sürecinde, çeşitli çalışma yapıları, görsel etkinlikler, kavram bulmacası gibi farklı öğretim araçları kullanılmış ve öğrenciler zevkli, eğlenceli ve etkin oldukları bir öğretim süreci yaşamışlardır. Sorumluluk kavramına yönelik yapılan bu öğretim süreci sonunda, zihin haritaları yaptırılmıştır. Öğrenciler, sorumluluk kavramının öğrenme sürecinden hoşlandıklarını, ilgilerinin arttığını, eğlendiklerini ve görseller çizerek daha iyi öğrendiklerini açıklamışlardır. Yapılan bir araştırmada etkinlik temelli öğrenme sürecindeki etkinliklerin öğrencilerin akademik başarıları üzerinde etkili olduğu gibi öğrencilerin öğrenme sürecindeki rolünü, değerlendirme sürecindeki performansını ve derse yönelik ilgi ve tutumunu da olumlu etkilediğini saptamıştır (Batdı, 2014, s. 14).

Öğrenciler, sorumluluğun sadece bireysel ve aile ile ilgili olmadığını aynı zaman çevre, toplum ve okul ile ilgili de sorumluluklarının olduğunu anlamaya çalışmışlardır. Ortaokul öğrencilerine yönelik yapılan bir araştırmada yedi farklı sorumluluk (kişisel, dini, kamusal, aile, kişilerarası, sağlıklı olma, çevre) boyutunu tespit etmiştir (Sezer ve Çoban, 2016, s. 1). Bu araştırmanın sonuçlarından farklı olarak dini, kamusal, sağlık ile ilgili sorumluluk boyutları tespit edilmiştir.

Öğrenciler, zihin haritalarında sorumluluğu yardım etmek, okula gitmek, bilinçli tüketim, temizlik yapmak, dürüst olmak, söz dinlemek, tasarruflu olmak, kitap okumak, iyi insan olmak, dersi dinlemek, okul kurallarına uymak, saygılı olmak, kaba davranmamak, iş yapmak, işi zamanında yapmak, arkadaşlık ilişkileri, odalarını toplamak, çöp atmamak, derse hazırlık yapmak, görevlerini yerine getirmek, çevreyi korumak ve ödev yapmak şeklinde belirtmişlerdir.

Bu sonuçlara göre öğrenciler, kendi zihin ve hayal gücünü de kullanarak sorumluluk kavramına ilişkin açıklamalarda bulunmuşlardır. Öğrenciler, sorumluluk kavramına yönelik bu öğrenme sürecinde eğlenceli ve hoş bir vakit geçirdiğini açıklamışlardır. Ayrıca zihin haritası uygulamasıyla öğrencilere resim yapma, ürün tasarlama, ürün sergileme ve sorumluluk alma ve liderlik becerisi gibi farklı alanlarda öğrenme düzeylerine olumlu katkılar sağlandığı düşünülmektedir. Yapılan bir araştırmada öğrencilere sorumluluk kavramına yönelik görsel çizimler yaptırılmıştır. Öğrencilerin sorumluluk kavramını, okul, öğretmen, ders, kalem, kitap, diploma gibi objelerle (Karakuş, Kartal ve Çağlayan, 2016, s. 15) ilişkilendirdiği saptanmıştır. Bu araştırmada da öğrenciler yapmış oldukları zihin haritalarında okul ve bireysel sorumlulukları ile ilgili açıklamalara yer vermişlerdir.

Bu araştırma sonuçlarından da anlaşıldığı gibi sosyal bilgiler dersinde tasarlanan etkinlikler yoluyla sorumluluk kavramının daha iyi öğrenilmesine katkı sağlanabilir. Bu durum ilköğretim çağındaki öğrencilerin zihinlerindeki bilişsel yapıların oluşmasına ve yeni bilgilerin anlamlı bir şekilde öğrenilmesine de destek olmaktadır (Yel, 2009; akt, Alkış, 2012, s. 88). Çünkü zihin haritaları, kavram öğrenme sürecini geliştirdiği gibi onu tanımlayan özelliklere de sahiptir (Ellis, 2007, s. 94; Sabancı, 2015, s. 212). Böylece hem yaratıcılık özelliklerinizi, hafızanızı ve düşünme becerilerinizi geliştirerek beyninizin egzersiz yapması desteklenebilir. (Sabancı, 2015). Bu açıklamalar doğrultusunda sorumluluk kavramını geliştirmek için etkinlikler yapılmış ve öğrencilerin zihin haritalarında sorumluluk kavramına yönelik çok sayıda özellik belirttiği saptanmıştır. Ayrıca öğrencilerin sorumluluklarını geliştirmek için

zihin haritalarıyla ilgili çizimler yapmalarının eğlenceli, hoş, ilgi çekici ve öğrenme süreçlerini desteklediği tespit edilmiştir.

Öğrencilerin sorumluluk kavramı ile ilgili yapmış oldukları zihin haritalarına göre çeşitli kategoriler oluşmuş ve bunlar içerisinde çevre ve toplumsal sorumluluklara ilişkin açıklamaların daha az olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu alanlar ile ilgili sorumlulukları geliştirmek için de sınıf dışı öğrenme ortamlarından faydalanılarak hem kamu ve sivil toplum kuruluşları, müzeler, kültürel alanlar hem de çevre ve doğa ile ilgili çalışmalara katılım göstermeleri öğrencilerin çevre ve toplumsal sorumluluklarının gelişimi desteklenebilir. Etkinliklerle ve öğrenme ortamının eğitim materyalleri ile zenginleştirilmesi değerlerin öğretilmesine katkı sağlanabilir. Ayrıca değerlerin, okul sisteminin bir parçası haline gelmesi de daha etkili sonuçlar verebilir (Doğanay, Seggie ve Caner, 2012).

Kaynakça

- Aktepe, V. (2010), İlköğretim 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde “yardımseverlik” değerinin etkinlik temelli öğretimi ve öğrencilerin tutumlarına etkisi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aladağ, S. (2009). İlköğretim sosyal bilgiler öğretiminde değer eğitimi yaklaşımlarının öğrencilerin sorumluluk değerini kazanma düzeyine etkisi, (Yayınlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Alkış, S. (2012). Sosyal Bilgilerde kavram öğretimi, M. Safran (Ed.). Sosyal bilgiler öğretimi. (s. 69-92). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Aydın, K. (2019). İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin okul sorumluluklarını geliştirmeye yönelik bir eylem araştırması, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Barth, J. L. & Demirtaş, A. (1997). İlköğretim sosyal bilgiler öğretimi. Ankara: YÖK.
- Batdı, V. (2014). Etkinlik temelli öğrenme yaklaşımının akademik başarıya etkisi (Meta-analitik ve tematik bir çalışma), *e-International Journal of Educational Research*, 5(3), 39-55
- Cappelan, A. W., Sorensen, E. Q. & Tungodden, B. (2010). Responsibility for what? Fairness and individual responsibility, *European Economic Review*, 54, 429–441.
- Cemiloğlu, M. (2020). Türk Dili ve Edebiyatı Dersinde Değerler Öğretimi. *Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, Prof. Dr. Şeref Kara Özel Sayısı, 17-23. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijhar/issue/52575/692094>
- Creswell, J. W. (2017). Nitel araştırmacılar için 30 temel beceri (Çev. H. Özcan). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Doğanay, A (2015), Değerler eğitimi, C. Öztürk (Ed.), Sosyal bilgiler öğretimi, (ss. 225-256). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Doğanay, A., Seggie, F. N. ve Caner, H. A. (2012). Değerler eğitiminde örnek bir proje: Avrupa değerler eğitimi projesi. *Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Çalışmaları Dergisi*, 2(3). 73-86
- Ekinci, H. (2018). Okulda ve ailede değerler eğitimi. İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Francis, M. A. (1980). The rol of values education in multicultural education, (Unpublished doktoral dissertation). University of Toronto, School of Graduate Studies, Canada.
- Golzar F. A. (2006). İlköğretim 5. sınıf öğrencilerine yönelik sorumluluk ölçeğinin geliştirilmesi ve sorumluluk düzeylerinin cinsiyet, denetim odağı ve akademik başarıya göre incelenmesi, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Güleç, S. & Yalcın, A. (2020). The Value of responsibility in the point of view of the 5th grade students. *International Journal of Educational Methodology*, 6(1), 123-133.
<https://doi.org/10.12973/ijem.6.1.123>.
- Gündüz, M ve Aktepe, V. (2017). Sınıf öğretmenlerinin değer öğretimine yönelik zihin haritaları, Bartın Üniversitesi, *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2) s. 427-446.
- Harris, E. L. (1991). Identifying integrated values education approaches in secondary schools, (Unpublished doktoral thesis). Submitted to the Office of Graduate Studies of Texas A&M University, Texas.
- Hoge, J. D. (2002). Character education, citizenship education, and the social studies, *the Social Studies*, 93(3), 103-108.
- Jung, K. K. (2004). Responsibility and the problem of value: A comparative study of H. Richard Niebuhr and Emmanuel Levinas, (Unpublished doktoral thesis). The University of Chicago. Chicago.
- Karakuş, C., Kartal, A. & Çağlayan, K. T. (2016). İlkokul öğrencilerine göre sorumluluk, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 49(1),1-19.
- Lickona, T. (1991). Educating for character. New York: Bantam Books.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], (2005). İlköğretim Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı ve kılavuzu. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], (2018). Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Miles, M.B. & Huberman, A. M. (1994). Qualitative data analysis. USA: Sage Publications.
- National Council Social Studies [NCSS], (1994). The Social Studies professional. Washington DC. 281
- Özen, Y. (2016). Çocuklarda sorumluluk eğitimi. Ankara: Yason Yayınları.
- Sabancı, O. (2015). Sosyal bilgilerde kavram öğretimi. C. Dönmez ve K. Yazıcı (Editörler). Sosyal Bilgiler Öğretimi. (s. 195-227). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Sezer, A. & Çoban, O. (2016). Ortaokul öğrencilerinin sorumluluk değeri algıları, *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 22-39.
- Sihem, B. (2013). Social responsibility of educators, *International Journal of Educational Research and Technology*, 4(1), 46-51
- Tepecik, B. (2008). Sosyal bilgiler dersinde sorumluluk değerinin kazandırılmasına ilişkin öğretmen görüşleri, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Topaloğlu, M. (2016). Ailede sorumluluk eğitimi. İstanbul: Yediveren Yayınları.
- Ünlü, İ. (2019). İlkokul öğrencilerinin değer yönelimlerinin ahlaki ikilem hikâyeleriyle incelenmesi: sorumluluk değeri örneği, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Mart*. 23(1). 265-287.
- Vincent, N. (2011), A Structured taxonomy of responsibility concepts, N. Vincent, I. D. De Poel, J. V. D. Hoven (Eds). Moral responsibility, springer science+business media B.V.
- Wright, J. E. (1973). Responsibility as an ethical norm in the thought of Erik H. Erikson, (Unpublished doktoral thesis). Faculty of The Graduate School, University of Southern California, California.

- Yeşil, R. (2014). İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin sorumluluk eğitimi stratejilerinin incelenmesi, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(2), 282-294.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yontar, A. (2013). Sosyal Bilgiler programında kazandırılması hedeflenen sorumluluk değeri ve empati becerisi arasındaki ilişkinin incelenmesi, (Yayınlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Extended Abstract

It has been observed that social, environmental and individual problems have increased recently. Generating knowledge is possible by correctly defining and classifying the concepts involved in events and phenomena (Sabancı, 2015). The concept of responsibility is among the concepts that are aimed to be taught in order to raise individuals who exhibit useful, beneficial, positive attitudes and behaviors. In line with these explanations, students must first learn this concept in order to be able to act in accordance with their responsibilities. Because individual, social and environmental factors are effective in the development of children's responsibilities. It is seen that the concept of responsibility is taught more in education and training studies depending on the development of value, character and morality (Lickona, 1991). Also, the concept of responsibility has a unifying and integrating structure. It is stated that cognitive teaching takes place in certain stages (Vincent, 2011).

It can be beneficial to learn the concept of responsibility cognitively, as well as the fact that this concept is related to behavior and attitude (Wright, 1973). In order to develop and strengthen children's responsibilities (Francis, 1980), the lesson process can be designed with activities and its effectiveness can be tested. In studies on the teaching of the concept of responsibility, mainly students' level of responsibility, views on the concept of responsibility, value education, activity-based and active-based teaching strategies, perceptions of responsibility, developing responsibilities (Golzar, 2006; Tepecik, 2008; Aladağ, 2009; Yontar, 2013) ; Yeşil, 2014; Sezer and Çoban, 2016; Aydın, 2019; Wright, 1973; Harris, 1991; Hoge, 2002; Jung, 2004; Sihem, 2013; Cappelán, Sorensen, & Tungodden, 2013) and similar study subjects. It is expected that in-class activities will be beneficial to develop and support students' responsibilities. Therefore, in this study, students' mind maps related to the concept of responsibility were investigated.

This study was designed according to qualitative research patterns. Qualitative research is a method in which questions are asked to the participants and data are obtained in the light of these questions, and the opinions and thoughts, ideas and perspectives of the participants are active in this process (Creswell, 2017).

Participation in the research was carried out on a voluntary basis. The main data collection tool of the research consists of mind concept maps drawn by the students and including the thoughts of the students. A semi-structured interview form was used in the interview method. Both content and descriptive analysis were used in the analysis of the data. The students made some comments while creating mind maps for the concept of responsibility. These were then put together and coded for content analysis.

By enriching the learning environment with activities, the students tried to explore different aspects of the concept of responsibility. As a result of these analyses, a total of 22 concepts were identified. It is seen that these concepts developed by students for the value of responsibility are mostly related to individual, school and social responsibilities. When these concepts are brought together by categorizing; It was transformed into a concept map with the name of individual, family,

social, school and environmental responsibilities. According to the students' thoughts, responsibility was explained as "doing the work on time, collecting the place we distribute, doing homework, being respectful, doing your part". It is seen that the students mostly emphasize their individual responsibilities. individual responsibilities; Doing homework, going to school, doing work on time, conscious consumption, cleaning, being honest, being economical, reading books, being respectful, listening to the lesson, going to work, tidying our room, fulfilling their duties.

Responsibilities at school, which is another category; reading a book, going to school, studying, obeying the school rules, preparing for the lesson. Looking at the category related to social responsibilities; helping each other, being good people, participating in social activities, being respectful, not being rude. In the last part of the concept map, our responsibilities towards the environment were explained as making conscious consumption, cleaning, not throwing garbage, protecting the environment and protecting nature. In line with these findings, the least mentioned responsibilities according to the mind maps of the students are those related to the social and the environment. Environmental and social responsibilities of students can be increased by having different activities done for this purpose. In addition, by making use of extracurricular learning environments, the development of environmental and social responsibilities of students can be supported by participating in both non-governmental organizations, museums, cultural areas and environmental and nature studies. In general, students' thoughts on the concept of responsibility can be evaluated as positive, constructive, flexible and positive.

In line with the findings of this study, some conclusions were reached. Concept teaching is an important component of the Social Studies course. As a matter of fact, in order to teach and understand the subjects effectively, abstract concepts need to be embodied. In order to achieve this, it is important to apply effective concept teaching methods. In this context, the focus of the research is to teach students the concept of responsibility and to support the development of responsibility behaviors. As a result, activities related to the concept of responsibility were carried out in the activity-based teaching process, and in the 5th Grade Social Studies lesson, different teaching tools such as various worksheets, visual activities, and concept puzzles were used in the activity-based teaching process of the value of responsibility in the 5th Grade Social Studies lesson, and the students felt that they were enjoyable, fun and effective. have experienced a learning process. At the end of this teaching process for the concept of responsibility, mind maps were made.

The students explained that they enjoyed the learning process of the concept of responsibility, their interest increased, they had fun and they learned better by drawing visuals. In a study, it was determined that the activities in the activity-based learning process not only affect the academic success of the students, but also positively affect the role of the students in the learning process, their performance in the evaluation process, and their interest and attitude towards the lesson (Batdı, 2014, p. 14).

Etik Kurul Kararları

Araştırma izin yeri, Yalova Valiliği, İl Milli Eğitim Müdürlüğü: Tarih: 25.02.2021. Sayı numarası: 869803 41-20-E. 4052498

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Bu araştırmada yazarların katkı oranı eşit düzeydedir.

Çatışma Beyanı

Makalenin herhangi bir aşamasında maddi veya manevi çıkar sağlanmamıştır.

Yayın Etiği Beyanı

Bu makalenin planlanmasından, uygulanmasına, verilerin toplanmasından verilerin analizine kadar olan tüm süreçte “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Bu araştırmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır. Bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

“Bu araştırma, Ali Yalçın tarafından hazırlanan ve Doç. Dr. Selma Güleç danışmanlığında yürütülen “5. sınıf sosyal bilgiler dersinde uygulanan sorumluluk temelli etkinliklerin öğrencilere sorumluluk değerini kazandırmadaki etkisi” isimli doktora tezinden üretilmiştir”